

organisatie en inrichting, er al doende in slaagde zich desondanks een nuttige plaats te verwerven in de staatsmachinerie van de Republiek blijkt uit de bijdrage van A.H. Huussen jr. In dit geval nu eens niet het overbekende verhaal van inertie, corruptie of overbodige rompslomp. Maar een leidende rol had de Generaliteitsrekenkamer niet te spelen. Ook zij opereerde toch eigenlijk enkel uit een duister klein hoekje. De Bataafse kortstondige reconstructie van de kamer, waaraan al in 1799 met het tot standkomen van de 'Commissarissen van de Nationale Rekening' een eind kwam, had dan ook niet veel om het lijf. M. G. Buist tekende voor de beide hoofdstukken waarin achtereenvolgens de geschiedenis tussen 1799-1813 en 1814-1840 wordt besproken. Opnieuw zag het instituut zich in de hoek gewezen. De genoemde commissarissen waren volstrekt onderworpen aan het Wetgevend Lichaam, hun directe opvolgers bleken niet opgewassen tegen het hernieuwde regionale particularisme en daarna bleef het de hele Franse tijd door voortgaan met vallen en opstaan. Het werd er in de daaropvolgende periode, ondanks de oprichting van de Algemene Rekenkamer, niet echt veel beter op. Ruzies met allerlei instanties en departementen, vergaande bemoeizucht van een weinig standvastige koning en slaafse onderhorigheid van de kamer zetten de teneur. De machteloosheid van de kamer tegenover de duistere operaties van het amortisatiesyndicaat spreekt wat dit betreft boekdelen. Cramers hoofdstuk over de periode 1840-1940 is in de aanhef van deze bespreking al genoemd. Resterend nog te vermelden dat J. C. H. Blom en A. E. Kersten de geschiedenis tijdens de tweede wereldoorlog voor hun rekening namen toen er sprake was van bilokatie. 'Ondertusschen gaat het leven door, waaronder ook de werkzaamheid van de Algemene Rekenkamer', citeert Blom, nog vóór de aanvang van zijn eigen beschouwing van het werk in Den Haag. Dat is het dan wel zo'n beetje. Accommodatie, heet dit geloof ik, en daarmee onderscheidde de kamer zich niet van andere overheidsinstanties. Waarom zou ze ook, want de bezetter bemoeide zich niet of nauwelijks met haar en ook dat tekent de positie van het instituut buiten het centrum van de macht. Kersten laat zien dat het met de goedbedoelde Buitengewone Algemene Rekenkamer in Londen niet veel anders gesteld was. Het financiële zwaartepunt van de regering bevond zich in New York en Washington en daar viel vanuit Londen met een klein aantal toegewijde ambtenaren niet zo heel veel te controleren. Maar de Buitengewone Rekenkamer vatte haar taak uiterst serieus op. Dat was blijkbaar voldoende om later van een Gideonsbende te spreken.

Het huidige vertrouwen van dit 'Hoge College van Staat' dat het er onder meer door zijn tegenwoordige 'rijksbrede benadering' (Kordes) beter en sterker voorstaat dan ooit en dat het toekomstige communautaire Europa er goed aan zou doen de nationale 'controlefilosofie' van Nederland te volgen (Kordes) is misschien alleszins te rechtvaardigen. Maar dan toch niet op grond van de geschiedenis.

P. W. Klein

F. Stevens, D. van den Auweele, ed., *Houd voet hij stuk. Xenia iuris historiae G. van Dievoet oblata* (Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit der rechtsgeleerdheid, afdeling romeins recht en rechtsgeschiedenis, 1990, 624 blz., ISBN 90 800 576 1 4).

Achter een antikiserende titel verbergt zich een moderne bundel studies die aan de Leuvense hoogleraar in de rechtsgeschiedenis jhr. Guido C. E. van Dievoet werd aangeboden bij gelegenheid van zijn emeritering. Van Dievoet heeft zich met het brede terrein van de Romeinse en Europese rechtshistorie beziggehouden. Deze feestbundel wil enkele der onderwerpen

reflecteren waarmee de scheidende professor zich vier decennia occupeerde: het academische onderwijs in de rechtswetenschap, het genre der rechtsboeken, het notariaat en vooral de relatie tussen recht en taal. Niet alle dertig bijdragen aan de bundel zijn relevant voor de 'Nederlandse' geschiedenis. (Vijftien ervan zijn in het Frans gesteld, twaalf in het Nederlands, twee in het Duits en één in het Engels. Twee auteurs zijn vrouwen — beide van de Universiteit van Parijs-II; hun bijdragen beslaan tezamen slechts 14 bladzijden.) Ik vermeld slechts de volgende. Redacteur Van den Auwele en M. Oosterbosch bespreken drie handschriften — waarvan één zich in het gemeente-archief van Zwolle bevindt — met juridische *consilia* van de Leuvense academie uit de vijftiende eeuw (105-148). J.-M. Cauchies behandelt de verhouding tussen auteurs over de juridische doctrine en de wetgeving (209-223). Het schijnt deze auteur te zijn ontstaan dat in 1988 aan de scheidende Amsterdamse hoogleraar in de rechtsgeschiedenis J. Th. de Smidt een bundel is aangeboden waarin een bijdrage over het Rechtsboek van Den Briel voorkomt (recensie *BMGN* (1990) 665-666). De visie van de rechterlijke macht op de subsidiaire rol van het Romeinse recht in de negentiende eeuw wordt gedegen geanalyseerd door G. Macours (253-289). Ruime aandacht is er voor de rechtsboeken van Filips Wielant en Joos de Damhouder: J. Monballyu 'La théorie sur la sorcellerie chez Wielant en Damhouder' (291-313), R. Opsomer over een aspect van leenrecht (315-325) en F. Vanhemelryck 'De bestraffing van valsemunterij in het ancien régime' (341-360). Deze schrijver heeft geen kennis genomen van een bijdrage ter zake in de *VMOVR*, XIII, iii (1971). P. L. Nève schrijft over de functionarissen die namens keizer of paus hun bevoegdheden inzake vrijwillige rechtspraak uitoefenden (hofpaltsgraaf in proto-notarius) en voegt een lijst van dergelijke lieden in de Nederlanden toe (387-403). J. P. A. Coopmans besteedt aandacht aan het thema 'de afkondiging van wetten in historisch perspectief' in Nederland: middeleeuwse structuren en formuleren werken nog duidelijk na (431-453). R. Feenstra behandelt de termen 'inschuld', 'schuld' en 'verbintnisse' bij Hugo de Groot en hun verhouding tot de Romeinsrechtelijke terminologie (455-470). Het onuitgegeven 'handboek' van oude Gelderse rechtstermen, door J. C. Copes van Hasselt in de achttiende eeuw aangelegd, wordt gewogen en tamelijk licht bevonden door O. Moorman van Kappen (523-539). De bundel bevat tenslotte een originele, maar weinig overzichtelijke, bio-bibliografie van Van Dievoet (23-30).

A. H. Huussen jr.

H. C. M. Michielse, *Welzijn & discipline. Van tuchthuis tot psychotherapie. Strategieën en technologieën in het sociaal beheer* (Meppel: Uitgeverij Boom, 1989, 199 blz., f38,50, ISBN 90 6009 920 6).

Op de eerste pagina van zijn boek verklaart Henk Michielse 'de genealogische lijnen van de hedendaagse welzijnspraktijken' te willen onderzoeken. Een ongelukkiger beeldspraak had hij moeilijk kunnen kiezen, want wie is er, behalve de naaste familie, in genealogie geïnteresseerd. Hij haast zich dan ook er aan toe te voegen, dat het niet een gewoon boek wordt over de geschiedenis van armenzorg en welzijnswerk, maar dat het vooral zal gaan over de manier waarop er gedisciplineerd werd.

Het betoog ontwikkelt zich dan ongeveer als volgt: ruwweg sinds 1525 (gesymboliseerd in *De subventione pauperum* van Vives) ontwikkelt zich een nieuw 'vertoog' over de armoede. Het